

בס"ד

שיעורי "ליל שישי"

ביטבה"ק ברכת יצחק

שנה י"ב

פרשת נח

גנב סידורים מהכותל ומכרם ביוקר כמה עליו לשלם

א. מעשה באדם שגנב סידורים מרחבת הכותל המערבי, ומכרם בחו"ל במאה דולר לסידור, באשר הקונים סברו שיש סגולה גדולה להתפלל מתוך סידור ששהה בכותל. לימים, חפץ הגנב לשוב בתשובה ולהשיב את הגזילה, ובא לשאול כמה עליו לשלם, האם כמחירו של סידור רגיל, או דילמא, עליו לשלם את הסכום שהרוויח על מכירת הסידורים.

ואין לומר שאם ישיב סידורים אחרים כמותם, יהיו אלו שוב סידורים של הכותל, נמצא שהשיב את מה שגזל, שהרי הוא הרוויח על הסידורים, והנידון הוא האם עליו לשלם רווח זה (ולא נאמר שכיון שאפשר לקבל תמורתם בחו"ל מחיר גבוה נשום זאת כפי הערך בחו"ל, שלגבי השבת גזילה לא הולכים אחר מחירו במקום אחר).

תשלום שהתקבל עבור הגניבה האם הוא לנגזל

ב. ראשית עלינו לברר, מה הדין בגזלן שהרוויח מעות מן הגזילה, האם עליו לשלם דמי הרוויח לבעלי החפץ. שמחד יש לומר, שמכיון שהדין הוא שגזלן אינו חייב לשלם לבעלים דמי השימוש בחפץ (אם לא נחסר) א"כ היה מקום לומר שגם אם הרוויח מעות באמצעות הגזילה אינו חייב לשלם את הרוויח מעבר לשוויות החפץ. (ובטעם הדבר שאינו חייב לשלם דמי השימוש, יעי' בסמ"ע חו"מ סי' שס"ג סק"ז שהוא משום תקנת השבים, ובקו"ש ב"ק אות ק"מ שכתב שהוא גזה"כ שאינו משלם אלא כשעת הגזילה, ובברכת שמואל ב"ק סי' ד' אות ב' כתב שהגזלן קנה את הגזילה לענין שימושים שיחשב כשלו).

אך מאידך, יתכן לומר שכל זה נאמר רק במקום שהוא נהנה בעצמו מהשימוש בחפץ, אבל אם החפץ השביח ע"י שנתנו תמורתו מעות, אולי נאמר שהוא של בעלים. ודומה הדבר, למה שאמרו בב"מ (דף ל"ה ב') שיטת רבי יוסי, לגבי השוכר פרה מחבירו והשאלה לאחר ומתה באונס, לשיטת רבי יוסי (שנפסקה ההלכה כמותו) שחייב לשלם למשאל, מטעם ד"כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו".

ג. ואכן מצינו בענין זה מחלוקת הפוסקים, שהנה כתב הטור (חו"מ סי' שס"ג) לגבי גנב שהשכיר את החפץ הגזול, ז"ל וכתב הרמ"ה ה"מ שעשה בה מלאכה הוא בעצמו אבל השכירו לאחר אפילו שנכנס בתורת גזלנות כיון דקיימא לאגרא השוכר מן הגזלן צריך ליתן השכירות לבעלים שעדיין לא קנאה הגזלן קנין גמור אלא להתחייב באונסיה נמצא כשנטל הגזלן השכר מן השוכר ממון הנגזל הוא נוטל וצריך להחזירו לו ע"כ. ומבואר מדבריו, שכל הדין שפוטרים את הגזלן מלשלם שימוש בחפץ, הוא אף ורק כששתמש בחפץ לשימושו האישי, אך אם משכיר לאחר, דמי השכירות הולכים לבעלים. ומכאן י"ל שהגזלן שמכר את הסידורים לאחרים, עליו לשלם להקדש הממונה על הכותל, את כל הדמים שקיבל.

אך מדברי הבית יוסף נראה שחלק ע"ז, דיע"ש שהביא שטעמו של הרמ"ה הוא משום שא"כ ימצא שהגנב משתכר ולקתה מידת הדין, ודחה הב"י טענה זו, באשר שכמו שמצינו שהגזלן פטור מלשלם דמי השימוש של הגזילה, (כדקי"ל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזילה) ולא אומרים בזה לקתה מדת הדין, הה"נ יש לומר לגבי דמי השכירות שקיבל עבור הגזילה. ואכן הב"י לא הביא דין זה בשולחנו הטהור, ונראה שחולק על דין זה, וסובר שהגזלן פטור מלשלם דמי השכירות. אך מאידך יע' ברמ"א (חו"מ סי' שס"ג ס"ה) שהביא את דינו של הרמ"ה הנ"ל, ומהטעם שאינו רשאי לעשות סחורה בפרתו של חבירו (וע"ע בסמ"ע ס"ק י"ג).

נמצא א"כ שלפי דעת הבית יוסף, אין לחייב את הגזלן יותר מדמי הסידורים לפי מחירם הרגיל בשוק. ואילו לדעת הרמ"ה שהביא גם הרמ"א חייב לשלם מה שנשכר מהסידורים שמכר.

האם יכול הגנב לטעון שבזכמתו הרוויח כסף

ד. אך יש מקום לדון, שיכול לטעון הגנב, שמה שהצליח להעלות את ערך הסידורים יותר מדמיהן נובע מכח כשרונו הרב בשיווק, ומחמת כן הצליח להעלות את מחירם של הסידורים ולהציגם כבעלי סגולה נעלה, והרי זה כאדם שהמציא פטנט ומכרו, שיש לו קנין ע"ז כמש"כ הפוסקים. וא"כ אי"ז דומה למקרה שעסק בו הרמ"ה שהשכיר את החפץ בכדי דמיו, וא"כ אין לו לשלם יותר מדמי הסידורים. והנה במקום שהאנשים קנו את הסידור באשר שוכנעו מחלקלקות לשונו של הגנב שטען שיש בזה סגולה מתפילה בסידורים אלו, ומחמת כן נאותו לשלם יותר, הרי באמת יש כאן מקח טעות, ואין לגנב או להקדש, חלק במעות אלו, באשר חייב להשיב את הכסף ללקוחות, ככל מקח טעות. אבל במקום שלא שיקר הגנב, אלא שאנשים מעצמם חפצו לשלם הרבה בעד הסידורים בסברם שיש ענין בתפילה מתוך הסידור, בכה"ג יש מקום לדון ולומר שיכול הגנב לטעון, שבגלל כשרונו הרב בשיווק סידורים אלו, הוא הצליח להשיג תמורתם הון רב, ובכה"ג מגיע לו להנות מפרי עמלו.

ה. אך הנה שנינו בכתובות (דף צ"ח א') שאשה שמכרה קרקע של יתומים כדי לפרוע את חוב בעלה לכתובתה, ומכרה קרקע ששווה מנה, במאתים, נתקבלה כתובתה. והגמ' שם מקשה, שלמה לא יכולה האלמנה לטעון, שמה שהרווח הוא בזכותה ואל להם ליתומים להחשיב את הרווח שהיא עשתה בכוחה, לפרעון כתובתה. ומתרצת הגמ' שהמשנה הולכת כשיטת רבי יוסי, הסובר ששליח שקיבל מעות ממשלחו לקנות דבר מה, והשליח קיבל כמות יתרה, (למסקנת הסוגיא) בדבר שיש לו קצבה (והיינו שמחירו קבוע) חולקים ביניהם השליח והמשלח (בטעם הדבר נחלקו רש"י והרי"ף ואכמ"ל), ובדבר שאין לו קצבה (היינו שאין מחירו קבוע) הכל הולך לבעל המעות. ומכאן אומרת הגמ' שקרקע

היא בכלל הדברים שאין להם קצבה, ואשר ע"כ כל הרווח הולך לבעל המעות (דהיינו היורשים) ולכן מונים הריווח לתשלום כתובתה.

והנה סידור שנמכר במחיר גבוה בגלל שהיה בכותל, מסתבר שאינו בכלל חפץ שמחירו קצוב, וא"כ מכיון שלהלכה נפסק כרבי יוסי (יעי' שו"ע חו"מ סי' קפ"ג ס"ו) הרי הדמים ניתנו תמורת החפץ, וממילא כל התמורה שקיבל הולכת לבעלים (לשי' הרמ"ה) ואילו לשי' הבית יוסף, זוכה בהם הגנב.

חילוק בין אם מכר את הסידור כסגולה או מטעם חשיבות

ה. אלא שיש מקום לחלק ולומר, שעד כאן לא עסקה הסוגיא שם, אלא במקום שהקונה טעה מעצמו, ובזה אמרין ששילם עבור המקח, אבל במקום שעשה השליח פעולות מיוחדות כדי לקבל יותר עבור הסידורים אולי בכה"ג, הריווח הולך לשליח.

אלא דמדברי הראשונים (שם) עולה שגם באופן שהשליח נקט פעולה כדי לקבל יותר, הריווח הוא לבעל המעות. שהנה הראשונים שם דנו במקום שהשליח נשלח ע"י המשלח לעכו"ם כדי לגבות ממנו חוב, והשליח הטעה את העכו"ם ונמצא שקיבל יותר, האם הרווח הוא לשליח או למשלח. ונחלקו בזה ר"י ור"ת (הובא בתוס' שם ד"ה אמר). שיטת ר"ת (במסקנת דבריו) שהרווח למשלח (היינו בעל המעות) ואילו ר"י חולק וסובר שהכל לשליח, דמה לבעל המעות ולטעות של העכו"ם. והשו"ע (חו"מ סי' קפ"ג ס"ז) פסק כר"י.

הוסיף ר"י בסוף דבריו ואמר, שכל דבריו אמורים במעות שניתנו לפרעון ההלוואה, אך לגבי מקח אם שילם לו במקח יותר מהערך, בעל החפץ זוכה גם בתוספת, והטעם שמכיון שהדמים ניתנו עבור החפץ, שהרי הקונה חשב שזה ערכו של החפץ, נמצא שהדמים ניתנו לבעל החפץ ולא לשליח המוכר, ולכן בעל החפץ זוכה במעות. (שיטת ר"י הובאה בטור חו"מ סי' קפ"ג).

ומכאן לנידון דידן, יש לנו לומר, שמכיון שהדמים ניתנו עבור הסידורים, הגם שריווח זה התגלגל בזכות הגנב, מ"מ המעות שייכים להקדש.